

HỆ THỐNG BẦU CỬ CỦA CANADA VÀ CUỘC BẦU CỬ LIÊN BANG LẦN THỨ 38

Vũ Thị Hải Anh

I. Hệ thống bầu cử của Canada

Hệ thống chính phủ nghị viện của Canada dựa trên mô hình của Liên hiệp Vương quốc Anh. Quốc hội liên bang Canada gồm Quốc vương (đại diện tại Canada là Toàn quyền), Thượng viện với các thành viên do Toàn quyền chỉ định dựa trên khuyến nghị của Thủ tướng, và Hạ viện với các thành viên do các công dân Canada bầu ra thông qua các cuộc bầu cử phổ thông toàn liên bang.

Nhiệm kỳ của các Thượng nghị sỹ sẽ kéo dài cho đến khi họ 75 tuổi. Nhiệm kỳ của các Hạ nghị sỹ không cố định. Hạ viện sẽ được bầu lại trong vòng tối đa không quá năm năm một lần. Toàn quyền sẽ giải tán Quốc hội và kêu gọi một cuộc bầu cử mới theo khuyến nghị của Thủ tướng vào thời điểm nào mà Thủ tướng thấy có lợi nhất cho vị trí của đảng mình tại Quốc hội.

Hội đồng bầu cử Canada (Elections Canada) là một cơ quan không đảng phái chịu trách nhiệm tổ chức các cuộc bầu cử liên bang, các cuộc bầu cử bổ sung và trưng cầu dân ý. Chủ tịch Hội đồng được gọi là Cán bộ bầu cử chính của Canada.

1. Quyền đại diện trong Hạ viện

Quyền đại diện trong Hạ viện dựa trên sự phân chia về địa lý được gọi là

đơn vị bầu cử (riding). Mỗi khu vực bầu cử chọn một đại diện trong Hạ viện và số lượng các khu vực bầu cử được quyết định bằng một công thức được quy định trong Hiến pháp. Các ủy ban độc lập quyết định các khu vực bầu cử dựa trên dân số và các mối quan hệ về kinh tế và xã hội. Các ủy ban này được thành lập sau mỗi cuộc điều tra dân số được tổ chức 10 năm một lần để xem xét lại số lượng các khu vực bầu cử hiện có theo các tiêu chí được quy định trong Luật điều chỉnh các khu vực bầu cử. Quá trình quyết định lại các khu vực bầu cử được gọi là phân phối lại và kết quả sẽ được ghi nhận trong một bộ luật về quyền đại diện. Luật về quyền đại diện năm 2003 quy định số khu vực bầu cử là 308 (Luật năm 1996 quy định số khu vực bầu cử là 301).

2. Đa số tương đối

Hệ thống bầu cử của Canada được coi là hệ thống "đa số tương đối". Tại mỗi khu vực bầu cử, ứng cử viên có số phiếu nhiều nhất sẽ giành quyền đại diện tại Hạ viện và đại diện cho khu vực bầu cử đó với tư cách là một Nghị sỹ (MP). Điều này có nghĩa là các ứng cử viên trúng cử không nhất thiết phải có được trên 50% phiếu bầu (đa số tuyệt đối).

Không có giới hạn về số lượng ứng cử viên tại mỗi khu vực bầu cử, tuy

nhiên mỗi ứng cử viên chỉ được ứng cử tại một khu vực bầu cử, với tư cách độc lập hoặc đại diện cho một đảng chính trị hợp pháp nào đó. Mỗi đảng cũng chỉ được cử một ứng cử viên tranh cử tại một khu vực bầu cử. Các ứng cử viên tranh cử mà không thuộc đảng phái nào có thể được gọi là các ứng cử viên “độc lập” hoặc “tự do”.

Một đảng chính trị là một nhóm các cá nhân cùng nhau thiết lập nên một cơ cấu và các quy chế, bầu ra một lãnh đạo và ban điều hành chuyên trách, và đề cử các ứng cử viên tranh cử cho cuộc bầu cử Hạ viện. Để giành quyền tranh cử dưới tên gọi của đảng cho các đảng viên của mình, một đảng chính trị phải đăng ký với Cán bộ bầu cử chính. Có 12 đảng chính trị đăng ký tranh cử trong cuộc bầu cử năm 2004 (so với 11 đảng vào năm 2000).

Sau một cuộc bầu cử, đảng giành được nhiều ghế tại Hạ viện nhất thường trở thành đảng lãnh đạo. Lãnh đạo của đảng này trở thành Thủ tướng và lựa chọn các cá nhân (thường là các Hạ nghị sỹ thuộc đảng của mình) vào vị trí lãnh đạo các bộ khác nhau của chính phủ. Đảng có số lượng Hạ nghị sỹ lớn thứ hai sẽ trở thành “đảng đối lập chính thức”. Tất cả các ứng cử viên thắng cử sẽ có một ghế tại Hạ viện, ở đó họ bỏ phiếu thông qua các dự luật và qua đó tác động đến chính sách của chính phủ.

Nếu lãnh đạo đảng chiếm nhiều ghế nhất tại Quốc hội (tân Thủ tướng) không thắng cử trong cuộc bầu cử liên bang, một Hạ nghị sỹ của đảng đó sẽ phải từ chức và một cuộc bầu cử bổ sung sẽ được tiến hành để bầu một Hạ nghị sỹ mới là chính tân Thủ tướng. Sự lựa chọn Hạ nghị sỹ và khu vực bầu cử lúc này rất quan trọng vì đảng lãnh đạo phải chắc chắn vào thắng lợi của tân Thủ tướng nếu không muốn

phải tổ chức tiếp một cuộc bầu cử bổ sung khác và tự làm giảm uy tín của chính mình.

3. Các cán bộ bầu cử không đảng phái

Các cán bộ bầu cử phải trung lập về chính trị: họ không được ủng hộ bất cứ một đảng hay một ứng cử viên nào. Các biện pháp đề phòng đặc biệt sẽ được thực hiện nhằm đảm bảo rằng không một đảng phái nào có thể có tác động đến việc điều hành các hoạt động bầu cử. Tất cả các cán bộ bầu cử phải thề sẽ bảo vệ các quyền của cử tri, giữ bí mật cho phiếu bầu và tiến hành mọi công việc mà không thiên vị bất cứ ai.

Vào ngày bầu cử, mỗi ứng cử viên có thể cử đại diện của mình giám sát việc bầu cử và kiểm phiếu để chắc chắn rằng mọi việc đã được tiến hành công bằng và đúng luật.

4. Đảm bảo quyền bầu cử của tất cả mọi người

Mọi công dân Canada đủ 18 tuổi trở lên vào ngày bầu cử đều có quyền đi bầu cử, kể cả người vô gia cư và tù nhân, nếu họ đăng ký với Hội đồng bầu cử. Mọi công dân Canada nếu có quyền bầu cử cũng có quyền ứng cử, trừ các cán bộ bầu cử, các ủy viên hội đồng lập pháp các tỉnh và vùng lãnh thổ.

Mọi công dân đều có quyền có tiếng nói trong việc lựa chọn người đại diện cho mình trong Quốc hội. Luật bầu cử của Canada đòi hỏi Cán bộ bầu cử chính phải thông báo cho công chúng biết về hệ thống bầu cử của Canada và về các quyền của mỗi cá nhân trong hệ thống đó và giải quyết mọi khó khăn có thể xảy ra đối với bất cứ ai trong việc đi bầu cử.

Trong quá trình bầu cử, Hội đồng bầu cử thông báo cho tất cả mọi người

Canada về quyền được bầu cử của họ, cách đăng ký bầu cử và ghi tên vào danh sách cử tri, và cách bầu cử. Các hoạt động thông tin tuyên truyền của Hội đồng này bao gồm thông cáo báo chí, quảng cáo trên các báo, đài truyền hình và đài phát thanh, tờ rơi, áp-phích, băng hình, các hộp thư trả lời điện thoại miễn phí, trang tin điện tử và họp mặt với các cộng đồng và các nhóm dân tộc thiểu số.

Giữa các kỳ bầu cử, Hội đồng phát hành các thông tin nền tảng bổ sung cho công chúng, duy trì các hộp thư trả lời điện thoại miễn phí và trang tin điện tử để trả lời các câu hỏi và hợp tác với các nhà giáo dục để khuyến khích các công dân trẻ đi bầu cử khi họ đủ tuổi.

Giải quyết các khó khăn trong việc bầu cử là một phần quan trọng trong các công việc của Hội đồng bầu cử Canada. Các cử tri không thể đi bầu cử vào ngày bầu cử có thể bầu cử trước. Một hòm phiếu đặc biệt được chuẩn bị cho những người Canada vắng mặt tại khu vực bầu cử của mình, những người đi du lịch hoặc đang sinh sống ngắn hạn ở nước ngoài. Thậm chí những cử tri đang sống tại khu vực bầu cử của mình cũng có thể sử dụng hòm phiếu này nếu họ không muốn đi đến điểm bầu cử. Trong những trường hợp đặc biệt, cử tri bị tàn tật có thể bầu cử tại nhà với sự chứng kiến của một cán bộ bầu cử. Các hòm phiếu di động phục vụ các cử tri sống tại một số cơ sở đặc biệt, ví dụ như các trại an dưỡng cho người già hoặc người tàn tật.

Các cán bộ bầu cử tại các điểm bầu cử phải sử dụng được cả hai ngôn ngữ chính thức. Ngoài ra, các phiên dịch cũng có thể được triệu tập để trao đổi với các cử tri.

Đối với các cử tri cần sự hỗ trợ đặc biệt, phần lớn các điểm bầu cử đều có đường đi riêng, hoặc được chuyển sang bầu cử ở một điểm khác có đường đi riêng. Cũng có những mẫu phiếu bầu cử đặc biệt cho những người khiếm thị. Khi được yêu cầu, một cán bộ bầu cử có thể giúp đỡ một cử tri tàn tật hoặc một cử tri không biết đọc để họ có thể bầu cử. Gia đình hoặc bạn bè cũng có thể hỗ trợ họ. Hội đồng bầu cử Canada duy trì một đường dây liên lạc miễn phí qua điện thoại đặc biệt dành cho những người khiếm thính.

5. Vượt qua những thách thức về địa lý

Hệ thống bầu cử ở Canada đã phát triển để đáp ứng được quy mô địa lý của Canada. Canada mặc dù có dân số không lớn nhưng lại trải rộng trên một diện tích vô cùng rộng lớn, nhiều vùng chỉ có thể đến được bằng máy bay và nhiều vùng thậm chí còn không thể tiếp cận được. Vì vậy, một số khu vực bầu cử bao gồm cả một vùng đất đai rộng lớn nhưng thưa dân. Ví dụ như khu vực bầu cử Nunavut bao gồm toàn bộ vùng lãnh thổ Nunavut có diện tích 3,1 triệu km² nhưng chỉ có 21.000 người. Trong khi đó khu vực bầu cử Laurier-Sainte-Marie ở Quebec chỉ có 9km² lại có dân số tới 96.000.

Giờ đi bầu cử chậm dần tại các vùng do Canada có sáu múi giờ khác nhau. Vì vậy kết quả bỏ phiếu được công bố gần như cùng một lúc trên phạm vi toàn quốc.

II. Cuộc bầu cử liên bang lần thứ 38

Quốc hội thứ 37 của Canada được bầu vào ngày 27-11-2000 và đã được Toàn quyền Andrienne Clarkson giải tán ngày 23-5-2004. Cuộc bầu cử Quốc

hội thứ 38 được quyết định vào ngày 28-6-2004 để lựa chọn ra 308 Hạ nghị sỹ đại diện cho 308 khu vực bầu cử tại tất cả các tỉnh và vùng lãnh thổ của Canada.

1. Các đảng tham gia tranh cử

Đảng ký tranh cử tại cuộc bầu cử lần thứ 38 này có 12 đảng chính trị, trong đó có bốn đảng lớn là: Đảng Tự do, Đảng Bảo thủ, Đảng Bloc Quebec và Đảng Dân chủ mới; và tám đảng khác là Đảng Hành động, Đảng Di sản Cơ đốc giáo, Đảng Người tự do, Đảng Cần sa, Đảng Cộng sản, Đảng Xanh, Đảng Mác-xít Lê-nin-nít và Đảng Cấp tiến. Bốn đảng đầu tiên được coi là đảng chính vì chúng là những đảng đã từng cầm quyền hoặc đã từng có đại diện tại Hạ viện. Đảng Tự do hiện đang nắm quyền lãnh đạo đất nước và trong toàn bộ lịch sử 137 năm của Canada đã cầm quyền với tổng thời gian là 92 năm. Đảng Bảo thủ mới được tái thống nhất năm 2003 từ Đảng Liên minh và Đảng Bảo thủ cấp tiến. Đảng Bloc Quebec có các đảng viên chủ yếu ở tỉnh Quebec và có chủ trương chính là hướng tới việc thành lập một quốc gia Quebec độc lập, tách khỏi Canada. Đảng Dân chủ mới có số ghế tương đối tại Quốc hội nhưng không có ảnh hưởng chính trị lớn. Các đảng chính trị còn lại hầu hết chưa từng có đại diện tại Hạ viện.

2. Những dự đoán trước bầu cử

Đây là một cuộc bầu cử được nhiều người quan tâm do những điều tra ban đầu cho thấy khó có đảng nào có thể giành được đa số tuyệt đối để dễ dàng điều hành đất nước. Vị trí lãnh đạo sẽ là cuộc cạnh tranh quyết liệt giữa Đảng Tự do và Đảng Bảo thủ. Đảng Tự do đã lãnh đạo đất nước trong 11 năm qua. Tuy nhiên, uy tín

của Đảng này đã bị suy giảm đáng kể sau vụ scandal về tài trợ từ thời Thủ tướng Jean Chretien. Việc ông này giành hầu hết những dự án tài trợ bằng ngân sách nhà nước để quảng bá cho văn hóa Canada tại Quebec cho bạn bè và gia đình mình đã làm cho nhiều cử tri Canada, đặc biệt là các cử tri tại Quebec giận dữ. Thêm vào đó, các chiến dịch tranh cử của Đảng tự do lại rất mờ nhạt và được tổ chức kém. Nhiều cá nhân sau khi đấu tranh cho cuộc chuyển giao quyền lực trong nội bộ Đảng từ Jean Chretien sang cho Paul Martin đã mất phương hướng. Nội bộ Đảng đã mất đi sự kết dính cần thiết cho một cuộc chiến mới. Nhiều cá nhân trung thành với cựu Thủ tướng Jean Chretien như Allan Rock, John Manley và Sheila Copps đã ra đi, để lại một khoảng trống quyền lực lớn trong Đảng.

Trong khi đó, Đảng Bảo thủ lại đang giành được lợi thế trong cuộc đua và đã tận dụng triệt để những yếu điểm của Đảng Tự do. Lãnh đạo Stephen Harper của Đảng Bảo thủ đã tận hưởng một "tuần trăng mật" với giới báo chí và xuất hiện thường xuyên trên các phương tiện truyền thông. Trong khi các cuộc điều tra cho thấy có khả năng Đảng Bảo thủ sẽ lãnh đạo với một chính phủ thiểu số - là chính phủ không có được đa số tuyệt đối (hơn 50%) tại Hạ viện để có thể thông qua mọi dự luật mà không phải liên minh với bất kỳ đảng đối lập nào - trong cuộc bầu cử này, Stephen Harper đã rất tự tin phát biểu trên các cuộc tranh luận trực tiếp trên truyền hình vào giữa tháng 6 rằng đảng của ông ta sẽ giành đa số tuyệt đối và lãnh đạo đất nước.

Cuộc bầu cử này còn thu hút sự chú ý của công luận hơn khi lần đầu tiên trong lịch sử Canada, kênh truyền

hình CBC được phép truyền hình trực tiếp quá trình bầu cử, các cuộc phỏng vấn và phát biểu của cử tri, các ứng cử viên, các bình luận viên, các nhà nghiên cứu, các chính trị gia tại hàng trăm điểm câu truyền hình trên khắp Canada. Do có sự chênh lệch múi giờ tại các điểm bầu cử nên kết quả bầu cử tại một điểm này hay các bài phát biểu, phỏng vấn trên truyền hình của một cá nhân nào đó có thể ảnh hưởng đến kết quả bầu cử tại một địa điểm khác. Và các đảng đã không bỏ qua cơ hội này để tranh thủ từng giây phút cuối cùng có thể làm tăng thêm số ghế của mình.

3. Kết quả bất ngờ

Kết quả của cuộc bầu cử đã làm bất ngờ tất cả mọi chuyên gia và bất ngờ đối với cả người chiến thắng. Đảng Tự do giành được 135 ghế, hơn 36 ghế so với Đảng Bảo thủ. Trong khi đó Đảng Bloc Quebecois được 54 ghế, Đảng Dân chủ mới được 19 ghế và ứng cử viên tự do Chuck Cadman của tỉnh British Columbia giành được một ghế. Lãnh đạo cả bốn đảng chính đều đắc cử. Với kết quả như vậy, không đảng nào có đủ 155 ghế tối thiểu để điều hành một chính phủ đa số. Lần đầu tiên sau 25 năm Canada sẽ có một chính phủ thiểu số do Đảng Tự do lãnh đạo.

Đảng Tự do đã lội ngược dòng tại tỉnh Ontario nơi họ giành được 76 ghế, trong khi Đảng Bảo thủ chỉ giành được 23 ghế so với 47 ghế theo các cuộc điều tra trước bầu cử. Đảng Tự do cũng giành được nhiều ghế từ các tỉnh thuộc Đại Tây Dương và Alberta. Nhiều người cho rằng nhiều người Canada đã bỏ phiếu cho một đảng mà họ đã quen thuộc hơn là cho một đảng mới được tái lập chưa chứng minh được khả

năng của mình. Và có vẻ như vụ scandal về tài trợ cũng không đến nổi quá quan trọng đối với cử tri như quan sát của các chuyên gia.

Tỷ lệ cử tri đi bầu cử đạt khoảng 60%, một con số không cao, tuy nhiên không thấp hơn những dự đoán trước đó. Theo nhiều nhà quan sát thì nhiều cử tri Canada không hào hứng với các lựa chọn của mình.

4. Tương lai phía trước

Điều hành một chính phủ thiểu số rõ ràng là luôn rất khó khăn. Thủ tướng Paul Martin sẽ còn thấy khó khăn hơn vì ngay cả khi thành lập liên minh với Đảng Dân chủ mới thì Đảng Tự do cũng chưa có đủ đa số tuyệt đối tối thiểu (155 ghế). Như vậy để có thể thông qua được bất cứ một chính sách hoặc một dự luật nào họ hoặc sẽ phải liên minh với Đảng Bloc Quebecois, hoặc phải liên minh cả với Đảng Dân chủ và Hạ nghị sỹ tự do Chuck Cadman. Khả năng liên minh với Đảng Bloc Quebecois là rất khó do xu hướng ly khai của Đảng này và Đảng Tự do sẽ phải trả một giá đắt để có được sự thống nhất với đảng này. Thêm vào đó sự đối lập giữa hai đảng này cả về tư tưởng lẫn ghế ngồi trong Hạ viện đã kéo dài quá lâu. Chủ tịch Đảng Dân chủ mới Jack Layton cũng đã phát biểu ngay sau khi cuộc bầu cử có kết quả sơ bộ về những gì mà đảng của ông muốn nếu Đảng Tự do cần có một liên minh. Đó là một cuộc trưng cầu dân ý về việc phân bổ lại quyền đại diện và sự cam kết sẽ tái đầu tư vào các công trình xã hội hơn là sử dụng số dư trong ngân sách liên bang để trả nợ nước ngoài, một dự án lớn của Paul Martin trong thập kỷ vừa qua. Trong bối cảnh như vậy, Thủ tướng Paul Martin đã tuyên bố trong cuộc họp báo sau khi có kết quả bầu

cử là sẽ không thành lập một liên minh chính thức với bất cứ đảng nào mà sẽ tìm kiếm sự ủng hộ của các đảng trong từng vấn đề cụ thể.

Nhiệm vụ trước mắt của Thủ tướng Paul Martin là thành lập Nội các mới, thay thế các thành viên không trúng cử bằng các Hạ nghị sỹ khác thuộc đảng mình. Kế đó việc xây dựng chương trình hành động của chính phủ mới sẽ là nội dung quan trọng nhất. Thủ tướng Paul Martin cam kết sẽ theo đuổi những chương trình mới của mình là y tế, chăm sóc trẻ em và cương lĩnh mới cho các thành phố. Ông tin tưởng những nội dung này cũng sẽ giành được sự ủng hộ của các đảng khác. Nhưng rõ ràng sự thành công của các chương trình của chính phủ mới sẽ không phụ thuộc vào chính bản thân họ mà lại phụ thuộc rất lớn vào sự ủng hộ của các đảng đối lập. Vì vậy dù có số ghế ít hơn, vai trò của các đảng như Bloc Quebecois hay Dân chủ mới, thậm chí của một Hạ nghị sỹ tự do như Chuck Cadman cũng trở lên quan trọng hơn nhiều trong cân bằng quyền lực tại Hạ viện so với số ghế thực tế mà họ có.

Với một chiến thắng mong manh như vậy, tương lai phía trước của chính phủ mới là rất khó khăn. Để giải quyết những cản trở trong quá trình thông qua các dự luật, Thủ tướng Paul Martin có thể nghĩ tới một cuộc bầu cử mới trong vòng một hai năm tới nếu ông có thể tự tin hơn vào chiến thắng bằng đa số tuyệt đối của Đảng Tự do, hoặc nếu ông quá mệt mỏi với những thất bại tại Hạ viện, hoặc chính ông bị bỏ phiếu bất tín

nhiệm. Tuy nhiên trong thời gian ngắn trước mắt, chính phủ thiểu số này chưa chắc đã thất bại ngay vì một số lý do sau: i) các chiến dịch tranh cử đã làm tiêu hao khá lớn các nguồn lực tài chính của các đảng chính trị và họ cần có thời gian để khôi phục lại nguồn tài chính này; ii) kết quả của cuộc bầu cử này cho thấy dân chúng Canada cũng muốn chứng kiến hoạt động của một chính phủ thiểu số trong một khoảng thời gian nhất định; và iii) ít nhất thì cho đến trước mùa đông tới, cử tri Canada cũng không muốn lại một lần nữa chìm đắm vào chính trị trong vòng năm tuần liên tục như trong thời gian vừa qua. Và họ sẽ không tha thứ cho đảng nào khơi mào ra một cuộc bầu cử mới.

Dù sao đi nữa, đây cũng là cơ hội tốt nhất cho Đảng Bloc Quebecois và Đảng Dân chủ mới có thể tác động đến các chính sách của chính phủ. Họ sẽ muốn duy trì chính phủ thiểu số này chừng nào nó phục vụ cho những lợi ích của họ. Quá trình cân bằng quyền lực trong thời gian tới sẽ làm cho chính trường Canada trở nên sôi động hơn, tuy nhiên đó lại không hứa hẹn nhiều điều tốt đẹp vì nó không đảm bảo rằng Đảng Tự do có thể thực hiện những cam kết đưa ra trong thời kỳ tranh cử của mình. Và điều này rõ ràng sẽ không làm hài lòng các cử tri Canada ■

Tài liệu tham khảo:

1. www.elections.ca
2. www.cbc.ca
3. www.globeandmail.com
4. Báo Vietnam News ngày 1-7-2004.